Írta: Szabó László
2011. augusztus 01. hétfő, 14:29 - Módosítás: 2015. február 09. hétfő, 09:53

ZENDÜLÉS KEREKEGYHÁZÁN*

A Jászkun Kerülethez tartozó Kerekegyháza puszta a redempcióval került Árokszállás község tulajdonába. A terület 3/6-od részéért 5000 rh.frt-ot fizetett a település, 1/6 részét ekkor Kunszentmiklós, 2/6 részét Fülöpszállás fizeti ki. A puszta egész területe 13.685 kat. hold. Kerekegyháza népes település volt, 1572-ben 47 telkes gazdát és 3 zsellért írtak még össze, ezt követően elpusztult. [1] A kiskunsági lakosság egy része a török elől a Jászságba menekült, s feltehetően az ide költözöttek jogán kezdték legelőként használni az árokszállásiak a távoli, pusztává lett területet. A használatáról mindenesetre a XVII. sz. végétől vannak adataink. E használat jogán került megváltásra a kerekegyházi pusztarész 1745-ben. Bedekovich Lőrinc leírása szerint a kunszentmiklósi rész, a homokos talajon kívül
„gazos, nádtermő, zsombokos”
részeket is tartalmaz, a fülöpszállási pedig kiterjedt síksó termő, nyáron kiszáradó tavakat, míg az árokszállásit a legrosszabbnak minősíti:
„A’ földje nagyobb része homok butzkás, és tsak marha legeltetésére szolgál.”
[2]
Kerekegyházán a szilaj ménes, a szilaj gulya és a juhnyáj legelt, s a pusztára az ott élő, a várostól delegált pusztabíró és egy lovas hadnagy felügyelt, rendszeresen tájékoztatva az

árokszállási elöljáróságot minden ott végbement dologról.

Világos után a magyar közigazgatást szinte azonnal átrendezték. Ez érintette természetesen a Jászkun Kerületet is. Rövid katonai kormányzás után 1850. január 1-től vezettek be újabb, hosszabb ideig fennálló közigazgatást, amely érintette az anyaközségek és a puszták viszonyát is, főként mint adóközségeket. [3] Ez nehézségeket okozott és nyilvánvalóan hozzájárult ahhoz, hogy az árokszállási elöljáróság úgy döntsön: a távoli, amúgy sem túl jól jövedelmező és közigazgatásilag nehezen kezelhető pusztát felparcellázzák és eladják. Azt tartották célszerűnek, hogy kijelölve a leendő község belterületének helyét, ott egyenlő nagyságú telkeket mérnek ki és árúba bocsájtják. [4] A bizottság megszemlélte a helyet és Kerekegyháza Szent István pusztai részét (népies nevén később és ma is: *Kukália, Kukálta*) tartotta erre alkalmasnak. Szabó Imre felavatott földmérő 1857-ben el is készítette a térképet, melyet aztán a közgyűlés jóváhagyott.
[5]
Az 1855-ös határozat, mely szerint Kerekegyház puszta Árokszállás határának járuléka, mintegy egyértelművé tette azt, hogy miként fogják majd felosztani a pusztát. Természetszerűen – ahogyan ez más jászkunsági településeken is volt – a redempciós kulcs szerint. Az 1861-ben végrehajtott tagosításkor *„egy öl belső határbeli föld után, 2 hold kerekegyházi föld jutott legelőilletékül”* . Nem is csodálkozhatunk azon, hogy ez az árokszállási irredemptusok és redemptusok, még inkább a már Kerekegyházára kitelepedett anyavárosból származók és a város között ez feszültséget okozott. Hasonló elégedetlenség jelezte az ilyen alapon történő birtokmegoszlást szegényebb, irredemptus lakosság részéről Jászkunság szerte.
[6]
Ehhez járult még a gyorsan betelepülő Kerekegyház puszta korai elszakadási törekvése jegyében született elégedetlenségi mozgalom is, melyben az új telepesek ütötték meg a legerőteljesebb hangot. Mindezeket tetézte az, hogy a nem kerületbeli betelepülők számára ismeretlen volt a Jászkunságban lévő jogrend. Néhány új telepest pedig túlzott egyéni ambíciók is fűtöttek. Ezek együttesen mintegy megkérdőjelezték az anyaváros korábbi egyértelmű tekintélyét, bevált ügyrendjét, s keresztezték elképzeléseiket. Az amúgy is meggyengített jászkunsági és községi közigazgatás helyzetét kihasználva a mozgalom egyes vezetői - kiket Árokszállás tanácsa *„nyugtalan természetűeknek”, „izgatóknak”, „elégedetlenkedőknek”* tartott – nem a szokásos, a Kerületben bevett szolgálati utat járta, hanem a Helytartó Tanácshoz fordultak panasszal, sőt egyesek Bécsig is eljutottak orvoslást kereső panaszaikkal. Valójában erről a konfliktusról, s tanulságairól beszélek majd a következőkben. Ahhoz azonban, hogy a továbbiakban minden részletet érthessünk, szólnunk kell a puszta lakottságáról, illetve az új lakosok (mert még nem is lakosság) összetételéről.
[7]

A puszta a század közepén gyér lakottságú volt. Palugyay Imre 1854-ben 957 lakost említ, kik 197 házban laktak, 229 lakosztállyal tanyákon szétszórva, illetve uradalmi cselédlakásokban. A házak között volt néhány városi tulajdonban lévő épület is (Puszta ház, csősz házak, csárda). [8]

Az 1862-es összeírás szerint – ekkor vált önálló községgé Jász Kerekegyháza néven a puszta – 2000 lélek lakik 200 házban. A puszta lakosainak nagyobb hányada korábban kecskeméti illetőségű volt. A lakosság származási helyére, vagyoni állapotára vonatkozó legteljesebb összeírás az általunk bemutatott események idején 1865-ben készült. A pusztán 1865 előtt

mindössze 10 család élt és származott Árokszállásról. Ez a lakosok 2.85%-a. Kecskemét városából és pusztáiról 100 család származott (28, 57%). Jelentős a közeli Pest megyei községekből ide költöző népesség: 146 család (34,27%). A lakosság fennmaradó tekintélyes része Fejér megyétől Trencsénig és Árváig, sőt cseh, morva, lengyel, sziléziai és galíciai területekről is toborzódott. A lakosok kb. harmada csak szlovákul beszélt, de jelentős volt a Pest megyei sváb településekről érkezett német ajkúak száma is. Az új község lakói tehát három nyelvűek voltak.

Vagyoni állapotukat tekintve nagyobbrészt nincstelenek, főként a kecskemétiek, akik a felparcellázott községi belterületen kívül éltek és házzal sem rendelkeztek. A legvagyonosabb családok Árokszállásról származtak. A két Farkas család együttesen 900 holdat meghaladó birtokkal rendelkezett, de Ficzek János pusztabírónak is 54, Antal Ignácnak 42 holdja volt. Nagyobb, 100 holdat meghaladó birtokot csak öten mondhattak magukénak (André László: 197, Kobilik Mihály: 132, Görbe Mátyás özvegye: 125, Nauratyill Ferenc: 110, báró Haagen Amália: 112 hold). A birtokos lakosság jobb módú része 10-15, az átlaga 5-7 hold közötti földet tudott vásárolni. Jelentős volt a mesteremberek száma is (11,76%), akik főként olyan ipart űztek, ami egy alakuló, felépülő községben vagy a mezőgazdaságban ad munkát (kőműves, ács, bognár). Figyelembe véve azt, hogy milyen minőségű a volt puszta határa, s hogy házat kellett építeniük a beköltözőknek, ki kellett fizetni a telek árát, így egyáltalán nem mondható el, hogy jómóddal éltek volna. Inkább filléres gondokkal küzdöttek. Ez az elégedetlenségi mozgalom jellegét is megmagyarázza.

Mint már említettük, Kerekegyházat a város által választott pusztabíró és egy lovas hadnagy igazgatta. A lovasok számát – pontosan nem tudni mikor – időközben háromra emelték. Ez utóbbiak rendőri feladatokat is elláttak. Ficzek János Kerekegyházán lakos pusztabíró 1857. szeptemberében Móczár Ignác főbírónak beszámol a kimért házhelyek eladásának állásáról, a leendő lelkész, a tanító és a kántor számára kimért földek ideiglenes haszonbérbe adásáról, s a város tulajdonában lévő ingatlanok sorsáról. Eszerint a városi közgyűlés korábbi határozata értelmében elkülönítettek 44 kat. hold földet, melyből 22 hold a lelkész, 11-11 hold pedig a tanító és a kántor illetősége. Ilyenek még nem lévén a pusztán, a földet a pusztabíró 6 egymást követő évre évi 60 pft-ért árendába adta; eladta a Pethes-féle csőszházat 70 pft-ért; sikertelen árverést hirdetett a Puszta házra és egy másik csőszházra; megkezdte a házhelyek eladását. Egy házhely árát 20 pft-ban állapították meg. Egy év múlva jelentése szerint már 103 házhely eladásáról és 10 ház felépültéről számolhat be. A lakosság számának növekedése miatt megszaporodtak teendői, ezért kéri, hogy Farkas János bizalmi ember mellé a már meglévő lovasokon kívül még egyet és egy gyalogos szolgát is adjanak. Az elöljáróság nemcsak megadja, hanem még 120 forintért egy rendőrt is állított a közbiztonság megerősítésére. A következő évben a közgyűlés elkülönítette a befolyt összeget, s ebből fizette a pusztai tisztségviselők bérét és egyéb költségeit, mert *„az árokszállási birtokosok nem terhelhetők”* vele. Javaslatot tettek az iskola és a községháza felépítésére is, amelyet szintén a telkek eladásából befolyt összegből szándékoztak finanszírozni.
[9]

A község telepítése, a telkek eladása szépen haladt. Sikerült tanítót is alkalmazni, aki – mint később kiderül – egyházi teendőket is ellátott. Az 1861-ben felépített iskola (majd a községháza) – melyek építéséhez a lakosok 2-3 napi igás és gyalogos közmunkával is hozzájárultak – az egyházi szertartásoknak és a lakosok gyűléseinek is színhelyei voltak. A pusztabíró a mindenkori teendőket, közmunkákat, a város új lakosokra vonatkozó rendelkezéseit itt ismertette a nyilvánosság előtt. Ám – mint ez a jelentésből kiderül és később sok gondot okozott – voltak olyanok is, akik bizonyos ügyekben nem itt, hanem házaknál gyűltek össze, s elégedetlenségeiket egymás között beszélték meg, nem bízva a pusztabíróban. Ficzek János 1861 elején jelenti a főbírónak és a közgyűlésnek, hogy már korábban ugyan lehetőség volt elöljárók megválasztására, kik a község belügyeit intézik a pusztabíró irányításával, a lakosok mégis önkényesen másodszor is összejöttek és másokat választottak. A telepesek el akarják a magyar ajkú tanítót távolítani, sérelmezik, hogy magyarul tanítanak az iskolában. Mint a pusztabíró írja, *„anyanyelv ellenesek”, „hazafiatlanok”* az új telepesek. Hálátlanok az anyaközség iránt és
„nem átallották mondani: hogy ők az anya várostól többé függeni nem akarnak.”.
Drasztikus lépésre is sor került: a pusztabíró tanyáját felgyújtották. A gyújtogatókra ekkor nem

derült fény, de néhány emberre gyanú árnyéka vetült.
[10]
Két hónappal később a város elöljárósága újabb beadvánnyal foglalkozhatott. Ebben a lakosok egy része, illetve ezek képviselői bejelentették elszakadási szándékukat, kérték, hogy az önkényesen kormányzó pusztabírót azonnal bocsássák el és a saját jelöltjeik lehessenek a község irányítói. Ez válasz nélkül marad.
[11]
Ficzek János pusztabíró újabb jelentéséből megtudjuk, hogy a lakosok neki és Farkas János kiküldött megbízottnak megtagadták az engedelmességet. Saját választottjaikat viszont a kecskeméti templomban feleskették és önállónak tekintik magukat. A város képviselőtestülete végre egy dologban intézkedett, új tanítót fogadott (Lona Pál), akit az elbocsátott tanító pénzéből fizettek. Az elégedetlenkedők ezt is csak úgy érték el, hogy időközben a főkapitányhoz fordultak, aki viszont az ügyet visszaadta városi hatáskörbe további intézésre. Egyéb dologban nem engedett a város, továbbra is ragaszkodott a számára megbízható Ficzek Jánoshoz és bár engedélyezte, hogy a lakosok elöljárókat válasszanak, de őket a pusztabíró fennhatósága alá rendelte. Az első választáskor ugyanis a város bírói teendők ellátására is Ficzek Jánost javasolta, akit azonban a telepesek nem fogadtak el. Az új lakosok nevében fellépő Holl Ádám volt berceli lakos több beadványában is zsarnoknak, önkényeskedőnek nevezi, s azt írja, hogy a lakosok
„a legnagyobb idegenséggel, és ellenszenvvel viseltetnek iránta”
. A pusztabíró nem tud rendet tartani a pásztorok és csőszök bére körül, korlátozza a tanítót, aki

„az isteni szolgálatot ellátja”
, miközben már fél esztendeje nem kapja meg a várostól esedékes járandóságát. Kérik ezért Ficzek János elmozdítását. Mivel a város válaszra sem méltatta őket, megismételt panaszaikat 1862. januárjában 70 aláírással a
„Nagyságos és Méltóságos Főkapitány Úrnak”
küldték el, aki az ügyet az alkapitány kezébe tette le. Két hónappal később új beadvánnyal foglalkozhatott a városi elöljáróság. Végül a kerület intézkedett, s utasította a várost az ügy lezárására. Az azonban tovább húzza-halasztja az ügyet azzal, hogy Ficzek János helyett Farkas Józsefet javasolja, s mellé Gottlibb Kelement. Azt pedig hallatlanná teszi, hogy bármely választott elöljáróság is ne a pusztabíró alá tartozzék. Ezzel a kerület is egyetértett.
[12]
A lényegi dologban csak nem történt előrelépés.

VÁROSHÁZA
www.karpatmedence.net

Kossuth Miklós
1800—1855
„HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL…"
www.karpatmedence.net